

Znaimer Bilder aus Vergangenheit und Gegenwart. Gesammelte Abhandlungen zur Geschichte und Ortskunde des Thaja-Gebietes.

I. Band

Seite 64 – 67.

Fournier & Haberler

Znaim, 1901

Znojenské obrazy z minulosti a ze současnosti. Sebraná pojednání k dějinám a znalosti míst Podyjí.

I. svazek

Strana 64 – 67.

Fournier & Haberler

Znojmo, 1901

DIE WOLFGANG-KAPELLE

in Gnadlersdorf und ihr Zusammenhang mit der germanischen Vorzeit.

Fast auf allen germanischen Kultstätten wurden christliche Heiligtümer errichtet. Bald dieser oder jener Heilige verdrängte Wuotan und pflanzte das Zeichen des Kreuzes auf, ähnlich wie der Sieger nach der Walschlacht mit seinem Siegeszeichen tat. Zum Zeichen der Besitzergreifung stieß der Feldherr seinen Speer oder seine Lanze ins Erdreich. Auch der Axtwurf oder Hieb in den Baum diente zum Zeichen der Besitzergreifung. Odin schleudert seinen Speer Gungnir in den Odensund, später schleudert an seiner Stelle St. Wolfgang sein Beil an dem nach ihm benannten See in die blaue Ferne. Er will dort, wo er niederfällt, eine Kirche bauen. St. Wolfgang hat in vielen Gauen unseres Vaterlandes die Rolle Wuotans übernommen. In Gnadlersdorf gibt es eine St. Wolfgang-Kapelle, wo man dem Besucher zwei Hufeisen zeigt, die dem Rosse eines Ritters abgefallen sind, als er die Kapelle betrat, um sich von seinem Herrn (der durch die Wunderwirkung des Wassers vom Wolfgangsbrunnen sein verlorenes Augenlicht wiedererhalten hatte und jetzt sein Pferd hierherführte, um es von der Blindheit zu heilen), die erblindeten Augen waschen zu lassen. Hier fällt zweierlei auf: die Wolfgangskapelle und das Pferd, dann der erblindete Ritter. Ausführlich lautet die Sage :

KAPLE SVATÉHO WOLFGANGA v Hnanicích a její souvislost s germánským pravěkem.

Téměř na všech germánských kultovních místech byly zřízeny křesťanské svatyně. Hned ten nebo onen svatý vypudil Wuotana a vztyčil znamení kříže, podobně jako to činí vítěz po vítězné bitvě se svým vítězným znamením. Na znamení vzetí v držbu zarazil vojevůdce svůj oštěp nebo kopí do země. Také vržení sekery nebo seknutí do stromu sloužilo jako znamení vzetí v držbu. Odin hází svůj oštěp Gungnir do Odensundu, později vrhá na jeho místě sv. Wolfgang svou sekuru na jezeře pojmenovaném podle něj do modré dálavy. Chce tam, kde dopadne, zbudovat kostel. Svatý Wolfgang převzal v mnohých župách naší vlasti roli Wuotana. V Hnanicích je kaple svatého Wolfganga, kde se návštěvníkovi ukazují dvě podkovy, které odpadly koni jednoho rytíře, když vstoupil do té kaple, aby si nechal od svého pána (který zázračným účinkem vody ze studny sv. Wolfganga nabyl znovu svůj ztracený zrak a nyní sem přivedl svého koně, aby jej vyléčil ze slepoty) umýt své osleplé oči. Jsou zde nápadné dvě věci : kaple svatého Wolfganga a kůň, potom osleplý rytíř. Podrobně ta pověst zní :

Eine ganz merkwürdige Kirche in reingothischem Stile steht in Gnadlersdorf Das Stift Bruck hat sie im Jahre 1483 erbaut. Das Erträgnis der Wallfahrten zum St. Wolfgangbrunnen reichte hin, diese herrliche Kirche aufzubauen. Im Osten schließt sich an diese Kirche eine Kapelle mit der Statue des hl. Wolfgang und dem Wolfgangbrunnen. Und wieder weiter gegen Osten steht eine ganz kleine, nur 5 Meter lange Kapelle. Diese Kapelle ist das älteste Bauwerk in der ganzen Umgebung und gilt als das Gotteshaus jener 7 Freilassen, welche Gnadlersdorf (bis 1806 die „7 Höfe oder Festen“ genannt) gründeten. In jener Wolfgangkapelle hängen oberhalb des mit einer Steineinfassung versehenen Brunnens an starken Ketten zwei mächtige Hufeisen. Die Sage, wieso diese Hufeisen hierhergekommen sind ist recht hübsch und verdient notiert zu werden. Sie erklärt es auch, warum zum St. Wolfgangbrunnen die Wallfahrer sich drängten, um dort die Heilung ihrer Gebrechen zu finden.

Vor vielen, vielen Jahren kam ein Rittersmann in diese Gegend und hielt an diesem Brunnen kurze Rast. Er war verzweifelt ob seiner Lage. Es drohte ihm die gänzliche Erblindung. Er wusch in dem kühlen kristallhellen Wasser sein Antlitz, und siehe da, plötzlich kehre die Sehkraft seiner Augen wieder.

Voll Dank zog er weiter und trug den Ruhm des St. Wolfgangbrunnens in die weite Welt. Sein treues Roß begleitete ihn auf allen seinen Fahrnissen. Aber das Alter und die Strapazen brachten es um das Augenlicht. Der Ritter zog sofort zurück, die frevelhafte (?) Absicht mit sich tragend, die Augen des Rosses im Wolfgangbrunnen zu baden. Sein Vorhaben führte er auch aus. Aber die Strafe blieb nicht aus. Das Pferd wurde zwar sehend, dafür erblindete aber der Ritter. Dem Roße fielen an dem geheiligten Orte die Eisen von den Hufen und werden heute noch in der Kapelle

Zcela podivuhodný kostel v čistě gotickém slohu stojí v Hnanicích. Klášter Louka jej zbudoval roku 1483. Výnos z poutí ke studni svatého Wolfganga postačoval, aby byl zbudován tento nádherný kostel. Na východě je k tomuto kostelu připojena kaple se sochou svatého Wolfganga a se studní svatého Wolfganga. A ještě dále východním směrem stojí zcela malá, jenom 5 metrů dlouhá kaple. Tato kaple je nejstarší stavbou v celém okolí a je uznávána jako chrám oněch 7 majitelů svobodného statku, kteří Hnanice (do roku 1806 zvané „7 dvorů nebo tvrzí“) založili. V oné kapli svatého Wolfganga visí nad studnou opatřenou kamennou obrubní na silném řetězu dvě mohutné podkovy. Pověst, jak se sem tyto podkovy dostaly, je velice hezká a zaslouží si, aby byla zaznamenána. Vysvětluje také to, proč se tlačili poutníci ke studni svatého Wolfganga, aby tam hledali vyléčení ze svých neduhů.

Před mnoha, mnoha léty přišel do této krajiny jeden rytíř, a u této studny chvíli odpočíval. Byl zoufalý nad svým postavením. Hrozilo mu celkové oslepnutí. Umyl si v chladné křišťálově jasné vodě svůj obličej, a ejhle, náhle se jeho očím navrátil zrak.

Plný díky táhl dále a nesl slávu studny svatého Wolfganga do širého světa. Jeho věrný kůň jej doprovázel ve všech jeho nebezpečnostech. Ale stáří a námaha jej připravily o zrak. Rytíř táhl ihned nazpět, maje zpupný (?) úmysl, vykoupat oči svého koně ve studni svatého Wolfganga. Svůj úmysl také provedl. Avšak dostavil se trest. Kůň sice prohlédl, zato však rytíř oslepl. Koni odpadly na posvěceném místě podkovy od kopyt a ještě dnes jsou v kapli uchovávány.

verwahrt.

Merkwürdig ist Gnadlersdorf noch deswegen, weil hier Ritter Rudger zum ersten male nach deutschem Rechtsgebrauche dem Stifte Bruck den Zehent von den umliegenden Weingärten überließ (1202 und 1213). Die Gegend soll damals ganz tschechisch gewesen sein. ---

St. Wolfgang ist niemand anderer als der historisierte Wuotan, das Pferd dessen Schimmel Sleipnir. Als St. Wolfgang den Allvater besiegt hatte, d.i. als die alten Deutschen Christen wurden, mußte dessen Pferd in der christlich gewordenen Kapelle verhungern. Solche uralte Wuotanskapellen mit dem verhungerten Schimmel (Wolf, Hirsch) sind in Pichlwanger am Mondsee, bei Vachendorf (Georgskapelle), in Eichel am Main, oberhalb Marquartstein; im Kirchlein zu Langenmoos verendete auch ein Schimmel, desgleichen in der Schimmelkapelle am Wege von Lohhof nach Reichertshausen. Zu Pelkam ist ein Fohlen verendet u.s.w. Gnädiger erging es Wuotans Sleipnir in Gnadlersdorf. Er büßte seinen Frevel, die Kapelle betreten zu haben, die unterdessen dem Christengotte geweiht war, mit dem Verluste der Hufeisen und blieb blind für immer, d.h. verstockt und heidnisch. Aber auch seinem Herrn ging es erst dann gut, nachdem er aus dem Brunnen Wolfgangs die Arznei geholt hatte, d.i. er wurde sehend, als er der, blinde Heide, der einäugige Wuotan, den Glauben Wolfgangs angenommen hatte. Wie aber der Brunnen hergekommen ist?

Auch das deutet der Mythos. Balders Pferd schlägt mit dem Hufe einen Brunnen aus dem Fußboden, wie Pegasus, daß Quellroß, den Born Pirene am Helikon, ebenso rührt Hippokrene zu Trözene vom Hufschlage des bellerophontischen Reittiers her. Und noch mehr, Balders Roß verliert beim Todesritte das Hufeisen!

Podivuhodné jsou Hnanice ještě tím, že zde rytíř Rudger poprvé podle německého užívání práva přenechal desátek z okolních vinic klášteru Louka (1202 a 1213). Krajina byla prý tenkrát celá česká. -----

Svatý Wolfgang není nikdo jiný než historizovaný Wuotan, kůň jeho bělouš Sleipnir. Když svatý Wolfgang zvítězil nad Otcem všech, tj. když se staří Němci stali křesťany, musel kůň v kapli, která se stala křesťanskou, zemřít hladu. Takové prastaré Wuotanovy kaple s běloušem (vlkem, jelenem), jsou v Pichelwanger na jezeře Mondsee, u Vachendorfu (kaple sv. Jiří), v Eichelu nad Mohanem, nad Marquartsteinem; v kostelíčku v Langenmoosu zdechl také jeden bělouš, totéž v běloušově kapli na cestě z Lohhofu do Reichertshausenu. V Pelkamu zdechlo hříbě atd. Milosrdněji se vedlo Wuotanovu Sleipnirovi v Hnanicích. Odepýkal svou zpupnost, že vstoupil do kaple, která byla mezitím zasvěcena křesťanskému Bohu, ztrátou podkov a zůstal navždy slepým, tj. zatvrzelým a pohanským. Ale také jeho pánovi se vedlo dobře teprve poté, co si došel pro lék ze studny svatého Wolfganga, tj. prohlédl, když on, slepý pohan, jednooký Wuotan, přijal víru Wolfgangovu. Jak se sem ale dostala studna?

Také to mýtus naznačuje. Balderův kůň vydupe studnu podkovou ze země jako Pegasus, okřídlený kůň, studnu Pirene na Helikonu, rovněž Hippokrene v Trözene pochází od úderu kopyta bellerophontického jezdeckého zvířete. A ještě navíc, Balderův kůň ztrácí při jízdě smrti podkovu!

Für die Christen war also Paltar, der deutsche Lichtgott tot.

Nach Dr. Sepp (Religion der alten Deutschen) finden sich Parallelen : Wittekind's Roß stampfte das Wasser aus dem Boden, wo nun Bergkirchen steht. Als der Sachsenkönig von Karl dem Großen ein Wunder verlangte, entsprang bei Minden die Roßhufquelle. Das Pferd des hl. Bonifacius scharrte mit wunden Füßen den Heilborn aus. Das Hufeisen nagelte man zum Andenken an die Oberkirchtür zu Heilsberg in Thüringen. Nach einer anderen Version entsprang dieser Quell, als Bonifacius sein Trinkhorn ausgoß.

Eine blinde Jungfrau erlangte an der Roßhufquelle ihr Gesicht wieder. Karl der Große hat aber auch durch den Tritt seines Rosses die Heilquellen in Aachen hervorgerufen. Als vor Gudensberg seine Kriesschar dürstete, schlug sein Schimmel mit dem Hufe gegen den Felsen, aus dem der Glisborn sprang. Karl hat hier die Rolle Wuotans oder Balders übernommen. Die Kirche aber nahm zur Beschwichtigung des Volkes das ihr sonst fremde Hufeisen auf.

Anderswo waren ähnliche Quellen dem hl. Uller, Ullrich oder Willibald geweiht.

Von unserer Sage abweichend sind folgende Erzählungen :

In Dehlingen, wo über dem Ullrichsbrunn eine Kapelle steht, hängt an der Kirchentür ein Hufeisen zum Andenken an den Spot eines Bauers, das Wasser könne seinen blinden Gaul sowenig sehend, als auch blind machen. Doch geschah beides.

Nach der Sage enthielt der Spring in Heiligenbrunn bei Danzig Wunderkräfte, um selbst Blinden zum

Pro křesťany byl tedy Paltar, německý bůh světla, mrtev.

Podle dr. Seppa (Náboženství starých Němců) se nacházejí paralely : Wittekindův kůň vydupal vodu ze země, kde nyní stojí horské kostely. Když žádal král Sasů po Karlu Velikém zázrak, aby se nechal pokřtít, vytryskl u Mindenu pramen koňské podkovy. Kůň svatého Bonifáce vyhrabal poraněnou nohou Heilborn [léčivou studnu?]. Podkova byla přibita na památku na dveře horního kostela v Heilsbergu v Durynsku. Podle jiné verze vytryskl tento pramen, když Bonifác vylil svůj roh na pití.

Jedna slepá pana dosáhla u pramene koňské podkovy znovu svého zraku. Karel Veliký ale krokem svého koně vyvolal léčivé prameny v Cáchách. Když před Gudensbergem žíznil jeho vojenský zástup, zabušil jeho bělouš podkovou do skály, z níž vytryskl Glisborn. Karel zde převzal roli Wuotana nebo Baldera. Církev převzala k ukonejšení lidu jinak jí cizí podkovu.

Jinde byly podobné prameny zasvěceny svatému Ullerovi, Ullrichovi [Oldřichovi] nebo Willibaldovi.

Následující vyprávění jsou od naší pověsti odchylná :

V Dehlingenu, kde nad studnou svatého Ullricha stojí kaple, visí na kostelních vrátech podkova na památku výsměchu jednoho sedláka, že voda může jeho slepé herce tak málo vrátit zrak, jako jí jej vzít. Avšak stalo se obojí.

Podle pověsti obsahoval pramen v Studzieńce u Gdaňska zázračné síly, že dopomáhal dokonce i slepým ke zraku.

zum Gesichte zu verhelfen. Als man aber ein Roß in die Quelle ritt, erblindete der Reiter und die Heilkräfte schwanden.

Der Zehrbrunnen bei Giehren war nicht minder ein Wunderquell, solande dort die Kapelle des hl. Wolfgang gestanden war. Zu St. Wolfgang in Baden heilte der Heilige einem Pferde den kranken Fuß.

Für uns ist dies Alles ein sicherer Beweis, daß Gnadlersdorf nicht erst seit 1200 deutsche Bevölkerung hatte, sondern daß lange schon vor der Einwanderung der Slawen, an dieser Stelle Wuotanskult geübt wurde, ja daß hier eine Heilstätte Wuotans war.

Es braust der Sturm, es rauscht das Meer,
Die Felsgebirge zittern :
Gott Wuotan reitet rasch einher
In schwarzen Ungewittern ;

Gold ist sein Harnisch, weiß sein Roß,
Ein wucht'ger Speer sein
Schlachtgeschoß,
Zwei Raben sind ihm zur Seite,
Zwei Wölfe sein hungrig Geleite.

Er eilt zum wilden Waffentanz,
Der fremde Schmach zu ahnden,
Zu schmücken mit dem Eichenkranz
Die Stirne der Germanen . . . .

Studna Zehrbrunnen u Giehrenu nebyla nic menšího než zázračný pramen, dokud tam stála kaple svatého Wolfganga. U svatého Wolfganga v Bádenu vyléčil světec jednomu koni nemocnou nohu.

Pro nás je toto vše jistým důkazem, že Hnanice neměly německé obyvatelstvo teprve od roku 1200, nýbrž že už dávno před příchodem Slovanů byl na tomto místě pěstován Wuotanův kult, dokonce že zde byla Wuotanova lázeň.

Hučí bouře, šumí moře,
Skalnaté horstvo se chvěje :
Bůh Wuotan rychle jede sem
Za černé nepohody ;

Zlatý je jeho pancíř, bílý je jeho oř,
Silný oštěp je jeho bitevní střelou.

Dva krkavci jsou mu po boku,
Dva vlci jeho hladovým doprovodem

Spěchá k divokému tanci zbraní,
Pomstít cizí potupu,
Ozdobit dubovým věncem
Čela Germánů . . . .

Z němčiny přeložil :

MUDr. Jiří U r b a n , Brno

Když ale jednou vjel do pramene kůň,
jezdec oslepl a léčivé síly zmizely.